

Διαθεματικό Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα με θέμα:
«Το Κουτί της Πανδώρας», Αρχαία Ελληνική Μυθολογία

1. Τίτλος Εκπαιδευτικού Σεναρίου: «Η Δημιουργία του Κόσμου»

2. Εκπαιδευτικοί Στόχοι

2.1 Γενικός Στόχος: Να κατακτήσουν τη γνώση σχετικά με το παρελθόν και την ιστορία μας μέσω της δραματικής τέχνης, της ενεργούς τους συμμετοχής, της ανάληψης ρόλων και της επεξεργασίας γεγονότων της ζωής.

2.2 Ειδικοί Μαθησιακοί Στόχοι (Στοχοταξινόμια Bloom)

Γνωστική Περιοχή – Γνωστικοί Στόχοι

- **Γνώση (Knowledge):** Να αντιληφθούν το παρελθόν ως αντικείμενο έρευνας και γνώσης και να έρθουν σε επαφή με τους τρόπους μελέτης και προσέγγισής του. Να αντιληφθούν τη διαφορά του μύθου και της πραγματικότητας. Να αναγνωρίζουν ότι η γραφή χρησιμοποιείται για πολλούς σκοπούς.
- **Κατανόηση (Comprehension):** Να κατανοήσουν την έννοια του χώρου, του χρόνου και της αλλαγής. Να περιγράψουν έννοιες, ελαττώματα και αρετές, όπως η περιέργεια, η ελεύθερη βούληση, η ελπίδα, η ανυπακοή, η εκδίκηση, η ομορφιά. Να κατανοήσουν ότι η παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου αποτελεί μια διαδικασία συνεργατική και δημιουργική, ώστε να είναι σε θέση να επανασχεδιάζουν, να σχολιάζουν και να αξιολογούν τον παραγόμενο λόγο τους.
- **Εφαρμογή (Application):** Να δημιουργήσουν λόγο, γραπτό και προφορικό (περιγραφή, εξήγηση, ερμηνεία, επιχειρηματολογία, βελτίωση και εμπλουτισμός προφορικού λόγου), ανάλογα με τις κοινωνικές περιστάσεις. Να βιώσουν και να συμμετέχουν στα στάδια της αρχαιολογικής έρευνας (ανασκαφή, συντήρηση, καταγραφή) μέσω της ανάληψης ρόλων (αρχαιολόγου, ερευνητή, συντηρητή).
- **Ανάλυση (Analysis):** Να διακρίνουν τους Θεούς του Ολύμπου ανάλογα με την ιδιότητα, τα χαρακτηριστικά και τα σύμβολά τους. Να συσχετίζουν τη μυθολογία με τη σύγχρονη ζωή.
- **Σύνθεση (Synthesis):** Να συλλέξουν πληροφοριακό υλικό μέσα από την οπτική και απτική αίσθηση με τα αντικείμενα, καθώς και μέσα από τις κατάλληλες ερωτήσεις – απαντήσεις.
- **Αξιολόγηση (Evaluation):** Να ερμηνεύουν και να αξιολογούν τις συνέπειες των πράξεων των ρόλων, που ενσαρκώνουν.

Συναισθηματική Περιοχή – Στάσεις, Αξίες

- Να αναγνωρίζουν την αξία της συνεργασίας αναπτύσσοντας σχέση αλληλεξάρτησης, αλληλεπικοινωνίας και αλληλαποδοχής για τη διεξαγωγή δραστηριοτήτων.
- Να αναπτύξουν ενδιαφέρον για την ιστορία του πολιτισμού μας.

Ψυχοκινητική Περιοχή – Δεξιότητες

- Να καλλιεργήσουν την αισθητική έκφραση και τη θεατρική τους παιδεία.
- Να αναπτύξουν την ικανότητα να χρησιμοποιούν συμβολικά μέσα έκφρασης.
- Να καλλιεργήσουν την κριτική, αλλά και τη δημιουργική τους σκέψη.

3. Περιγραφή Εκπαιδευτικού Σεναρίου

Εκπαιδευτική Δραστηριότητα 1^η

1.1 Επιλογή θέματος (Απλή)

Οι μαθητές με τον εκπαιδευτικό ανάμεσα σε πολλούς μύθους της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας, επιλέγουν το «Κουτί της Πανδώρας», καθώς τους προκαλεί περιέργεια, εντύπωση και προβληματισμό.

1.2 Αφόρμηση (Απλή)

Προκειμένου να επιτευχθεί η γνωριμία με το αρχικό περιβάλλον (παρουσίαση κινήτρου, εισαγωγή στο δραματικό περιβάλλον), η νηπιαγωγός τοποθετεί καρέκλες στη μέση της σχολικής αίθουσας, που τις έχει σκεπάσει με πανιά, ώστε να οριοθετείται ο χώρος και να εστιάζεται η προσοχή στο κέντρο του χώρου. Το βλέμμα των μαθητών στρέφεται προς τον καινούριο επισκέπτη της τάξης, στο αγγείο. Καλούνται να κινηθούν γύρω από αυτό υπό τον ήχο της μουσικής (<https://www.youtube.com/watch?v=ZScMEC-w8ZM>) με τίτλο «Τα μάτια της δάκρυσαν» (Συνθέτης: Σταμάτης Σπανουδάκης) προσδίδοντας δραματική ένταση. Η εκπαιδευτικός και τα παιδιά κάθονται σε κύκλο γύρω από το μυστηριώδες πιθάρι, χωρίς να το αγγίζουν για να μη χαθεί η μαγεία. Η φαντασία, η περιέργεια και ο προβληματισμός αναπτύσσονται στους μαθητές μέσω ερωτήσεων που τους διατυπώνει η εκπαιδευτικός. Ειδικότερα:

-Αυτό το αγγείο πότε να το χρησιμοποιούσαν;

-Σε ποια εποχή να υπήρχε;

-Εσείς έχετε τέτοιο αγγείο στο σπίτι;

-Γιατί το χρησιμοποιούσαν;

-Σε ποιόν άραγε να ανήκει. Υπάρχει κάποιο στοιχείο που μπορεί να μας βοηθήσει; (εντοπισμός κάρτας που αναγράφει το όνομα)

-Τι γράφει η κάρτα;

-Έχετε ξανακούσει αυτό το όνομα;

Παραλλαγή δραστηριότητας: Ένα παιδί μπορεί να υποδυθεί το ρόλο του αγγείου και οι υπόλοιποι μαθητές να του παίρνουν συνέντευξη θέτοντας ερωτήσεις σχετικά με την ταυτότητα και την προέλευσή του. Το “αγγείο” προσωποποιείται και παροτρύνεται να απαντήσει στα ερωτήματα: «Ποιος είσαι; Τι κάνεις; Που βρίσκεσαι; Πως σε λένε; Τι φτιάχνεις; Ποιά είναι ακριβώς η δουλειά σου; Πόσο καιρό έρχεσαι εδώ; Πώς αισθάνεσαι; Ποιός σε έφτιαξε; Είσαι μόνος; Έχεις φίλους; Πώς αισθάνεσαι; Πόσο καιρό βρίσκεσαι εδώ; Την νύχτα όταν το εργαστήριο κλείνει τι κάνεις; Πότε ζωντανεύεις; Τι να κρύβεις μέσα σου;».

1.3 Εκμάθηση Τραγουδιού (Απλή)

Οι μαθητές προβαίνουν στην εκμάθηση του τραγουδιού με τίτλο «Το Κουτί της Πανδώρας» (Στίχοι: Νίκος Ζούδιαρης, Μουσική: Νίκος Ζούδιαρης, Ερμηνευτής: Αλκίνοος Ιωαννίδης) σχετικά με τον αρχαίο μύθο (<https://www.youtube.com/watch?v=fnveNW105qA>), ώστε μέσω της αίσθησης της ακοής να εισαχθούν στην ιστορία και να οπτικοποιήσουν το νόημα των στίχων. Κάθε φορά, που θα ακούγεται το τραγούδι στη μαθησιακή διαδικασία, θα παρέχει το έναυσμα για την εμπλοκή των παιδιών στον αρχαίο μύθο.

1.4 Αφήγηση. Εισαγωγή στον Μύθο (Απλή)

Η εκπαιδευτικός αφηγείται στους μαθητές τον αρχαίο μύθο με τίτλο «Το Κουτί της Πανδώρας» (Συγγραφέας: Φίλιππος Μανδηλάρας, Εκδοτικός οίκος: Παπαδόπουλος, Εικονογράφηση: Ναταλία Καπατσούλια, Σειρά: Η πρώτη μου μυθολογία), προκειμένου να αντιληφθούν πως ερμήνευαν το φαινόμενο της κοσμογονίας οι Αρχαίοι Έλληνες. Εκτός από το μύθο, παρουσιάζεται στα παιδιά εποπτικό υλικό, όπως φωτογραφικό υλικό και έργα τέχνης, όπως πίνακες ζωγραφικής, καθώς σημαίνοντες καλλιτέχνες έχουν ενασχοληθεί με την αρχαία συμβολική ιστορία της Πανδώρας.

Η Πανδώρα (παν + δώρα) είναι αρχετυπική μορφή της ελληνικής μυθολογίας, όπου αναφέρεται ως η πρώτη θνητή γυναίκα, αιτία όλων των δεινών κατά τον Ησίοδο και αντίστοιχη της βιβλικής Εύας. Ο μύθος της Πανδώρας, όχι τόσο ως αρχετυπικής μορφής, μητέρας όλων των γυναικών, αλλά ως αιτίας όλων των παθών, λόγω της περιέργειάς της,

έχει κάνει το γύρο του κόσμου. Συγκεκριμένα, από ανοησία, περιέργεια ή σκόπιμα, η Πανδώρα σύμφωνα με το μύθο αποδέσμευσε και σκόρπισε στην ανθρωπότητα όλα τα δεινά και τις ασθένειες που ήταν κρυμμένες σε ένα πιθάρι — το οποίο κατά λάθος καθιερώθηκε να αναφέρεται ως «κουτί». Αν και ο μύθος έχει φτάσει με πολλές παραλλαγές στις μέρες μας, δεν είναι σαφές αν εξ αρχής ο Δίας ήθελε να τιμωρήσει τους ανθρώπους με όσα αποδεσμεύτηκαν από το πιθάρι ή αν η τιμωρία ήταν αυτή καθαυτή η γυναίκα. Πολλοί παραβάλλουν μάλιστα το «κουτί της Πανδώρας» με το μήλο του Παραδείσου της Εύας, όμως στην ελληνική μυθολογία και φιλοσοφία προσάπτονται στον Δία (τον Θεό των Ελλήνων τότε) φθόνος, οργή και κακία. Επιπλέον ο Επιμηθέας δεν τιμωρείται οικτρά, αλλά αποκτά με την Πανδώρα μια κόρη, την Πύρρα, η οποία παντρεύεται τον εξάδελφό της Δευκαλίωνα, γιο του Προμηθέα, και γλιτώνουν από τον κατακλυσμό. Κατά μία άλλη εκδοχή η Πανδώρα ήταν κόρη του Δευκαλίωνα και γέννησε από τον Δία τον Γραικό. Οι περισσότερες εκδοχές του μύθου παρουσιάζουν στην περίπτωση της Πανδώρας ότι το πιθάρι περιείχε τα δώρα του γάμου της και ότι της είχε δοθεί η εντολή να μη το ανοίξει. Έτσι το θέμα του ανοίγματος του πιθαριού παραπέμπει στην ελεύθερη βούληση του ανθρώπου. Η πιο λαϊκή εκδοχή ήθελε το πιθάρι «κακοπροαίρετο δώρο» ζηλόφθονων θεών που προσδοκούσαν να ανοίξει η Πανδώρα το πώμα του ώστε να ξεχυθούν όλα τα δεινά στην ανθρωπότητα. Σε αυτή την περίπτωση η ενέργεια του Δία -σύμφωνα με τον Ησίοδο- να κρατήσει την ελπίδα μέσα στο πιθάρι, δεν είναι εύκολο να ερμηνευθεί: το έκανε σε μια ύστατη κίνηση καλής πρόθεσης προς τους ανθρώπους ώστε να τους περισώσει έστω την ελπίδα ή το έκανε απεναντίας σε μια ύστατη κίνηση αντεκδίκησης, ώστε μέσα σε όλες τις δυστυχίες τους να μην έχουν ούτε καν την παρηγοριά της ελπίδας; Η απάντηση εξαρτάται από το αν θεωρεί κάποιος το «κουτί της Πανδώρας» φυλακή ή τόπο διαφύλαξης.

1.5 Αντιστοίχιση Θεών και Συμβόλων (Απλή)

Οι μαθητές καλούνται σε αυτή τη δραστηριότητα να αντιστοιχίσουν τις εικόνες, στις οποίες απεικονίζονται οι Θεοί του Ολύμπου με εκείνες, που απεικονίζονται τα σύμβολά τους, σύμφωνα με τις ιδιότητες των αθάνατων και παντοδύναμων Θεών. Με τον συγκεκριμένο τρόπο επιτυγχάνεται η διαγνωστική αξιολόγηση, προκειμένου ο εκπαιδευτικός αφενός να ανιχνεύσει τις πρότερες γνώσεις τους, αλλά και να τους προΐδεάσει για τις επακόλουθες δραστηριότητες και ρόλους, που θα αναλάβουν, επιτελώντας τους σκοπούς του εκπαιδευτικού θεάτρου.

Εκπαιδευτικό Θέατρο

Περιγραφή δράματος: Στο Έργα και Ημέρες ο Ησίοδος 7ος/8ος αιώνας π.Χ. αναφέρει ότι ο Δίας θύμωσε τόσο πολύ όταν έμαθε ότι ο Προμηθέας έδωσε τη φωτιά στους ανθρώπους όπου διέταξε τον Ήφαιστο να φτιάξει από χώμα και νερό ένα ανθρώπινο πλάσμα. Έτσι λοιπόν έγινε έφτιαξε μια γυναίκα εκπληκτικής ομορφιάς που είχε όλες τις χάρες των θεών για αυτό και ονομάστηκε Πανδώρα. Ο Δίας της έδωσε να πάρει μαζί της και ένα μεγάλο πιθάρι-αποθηκευτικό αγγείο όπου είχε μέσα δώρα για τους ανθρώπους και την έστειλε

στον Προμηθέα. Ο Προμηθέας (ο «Προνοητικός») κατάλαβε ότι κάτι είχε μηχανευτεί ο Δίας και δεν την δέχτηκε και συμβούλεψε τον επιπόλαιο αδερφό του τον Επιμηθέα (ο «Όψιμα» σκεπτόμενος) να προσέχει τα απροσδόκητα δώρα. Ο Ερμής, μεσολαβητής θεών-ανθρώπων, έφερε την Πανδώρα στον Επιμηθέα και εκείνος μαγεμένος με την ομορφιά της την δέχτηκε. Η Πανδώρα είχε όμως ένα ελάττωμα, την περιέργεια, έτσι άνοιξε το πιθάρι και από μέσα απελευθερώθηκαν όλα τα δώρα εκτός από ένα, την ελπίδα. Άλλα τι ακριβώς περιέχει το αγγείο; Και τι να σημαίνει η απελευθέρωση του περιεχομένου του; Σύμφωνα με τον Ησίοδο το δοχείο περιείχε όλα τα δεινά, εκτός από την ελπίδα, τα οποία έπληξαν τον κόσμο. Ωστόσο κατά το Βάριο (έναν αφηγητή μύθων που ανήκει στο 2ο αι. μ.Χ.), το αγγείο περιείχε όλα τα καλά τα οποία ξεγλίστησαν από την ανθρωπότητα και παρέμεινε μόνο η ελπίδα. Ποια εκδοχή είναι σωστή ή όχι δεν έχει αναφερθεί, οπότε αυτό μας βοηθά μέσω της διερευνητικής δραματοποίησης, να δώσουμε την δική μας εκδοχή στο μύθο.

Επιλογή δράματος: Η επιλογή του συγκεκριμένου δράματος έχει πραγματοποιηθεί με βάση τις έντονα αντιθετικές έννοιες και συναισθήματα που ενέχει. Το επίπεδο της δυσκολίας κατανόησης του δράματος «Το κουτί της Πανδώρας» είναι υψηλό για τους μαθητές προσχολικής ηλικίας, καθώς δεν γίνονται άμεσα αντιληπτά τα συναισθήματα, οι αρετές και τα ελαττώματα, όπως η εκδίκηση, η περιέργεια, η ελεύθερη βούληση, η ανυπακοή, η δύναμη της ομορφιάς, η ελπίδα, η συμφορά, η καταδίκη, η αναγέννηση. Για τους παραπάνω λόγους, η στρατηγική μάθησης του εκπαιδευτικού δράματος καλύπτει τις προκαθορισμένες ανάγκες και εξυπηρετεί εκπαιδευτικούς σκοπούς με τρόπο βιωματικό και διερευνητικό από την πλευρά των παιδιών. Προάγεται η συναισθηματική νοημοσύνη των μαθητών μέσω της ενεργούς εμπλοκής τους στο εκπαιδευτικό θέατρο σε συνάρτηση με την εμπλουσισμένη μάθηση, αφού ως πλαίσιο αξιοποιείται η μουσειακή αγωγή αποκτώντας πληθώρα δεξιοτήτων.

Τόπος που διαδραματίζεται το δράμα: Όλυμπος, Παρνασσός, Καύκασος, Γη, Μουσείο Ακρόπολης

Ρόλοι για τους μαθητές: Αρχαιολόγοι - Ερευνητές, Θεοί του Ολύμπου, Χάριτες, Επιμηθέας, Δευκαλίωνας, Πύρρα, Θνητοί Άνθρωποι

Ρόλοι για την εκπαιδευτικό: Ιστορικός - Συντονίστρια, Δίας

Σκηνικά αντικείμενα- σύμβολα: Πανιά σε διάφορα χρώματα (ανάλογα με τις ανάγκες)

Η Δομή του Εκπαιδευτικού Θεάτρου «Το Κουτί της Πανδώρας»

1. Μαθητές σε ρόλο. Ομαδική ζωγραφιά

Οι μαθητές αποκτούν τις αρμοδιότητες των αρχαιολόγων – ερευνητών του Μουσείου της Ακρόπολης δημιουργώντας ταμπελάκια με το όνομα και την ιδιότητά τους. Κατόπιν, προτρέπονται από την εκπαιδευτικό να ζωγραφίσουν σε συνεργατικά πλαίσια

κινητοποιώντας τη φαντασία τους τις τοποθεσίες, που θα διαδραματίζονται οι σκηνές του εκπαιδευτικού θεάτρου, όπως το Μουσείο της Ακρόπολης, το οποίο θα πλαισιώνεται από τον αρχαίο μύθο (Όλυμπος, Παρνασσός, Γη, Καύκασος), αλλά και τους κεντρικούς χαρακτήρες (Δίας, Επιμηθέας, Πανδώρα, Προμηθέας) αυτού.

2. Ομαδική συνάντηση. Εκπαιδευτικός και μαθητές σε ρόλο

Η νηπιαγωγός με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα των Μουσείων (18 Μαΐου) σε ρόλο ιστορικού-συντονίστριας, που εργάζεται στο Μουσείο της Ακρόπολης, καλεί τους αρχαιολόγους (μαθητές) να μεταβούν στο βουνό του Παρνασσού (βουνό Στερεάς Ελλάδας) και να πραγματοποιήσουν ανασκαφές, προκειμένου να φέρουν στο φως και να ξεθάψουν ένα κουτί (δεν τους αποκαλύπτει ακόμη το μύθο), το οποίο είναι υπεύθυνο για όμορφα και άσχημα γεγονότα, που συνέβησαν στην ανθρωπότητα, με στόχο τη διοργάνωση μιας εκδήλωσης στο χώρο του μουσείου. Το συγκεκριμένο κουτί/πιθάρι θα αποτελέσει έκθεμα και θα προστεθεί στον κατάλογο των συλλογών του Μουσείου της Ακρόπολης και κατά την ολοκλήρωση της έρευνας, οι αρχαιολόγοι θα συγγράψουν ένα άρθρο στην εφημερίδα του μουσείου, που θα περιγράφουν το μύθο, τις εξελίξεις, τις ερμηνείες και εξηγήσεις των αρχαίων Ελλήνων προγόνων μας, που απέδιδαν για τη δημιουργία του κόσμου. Πολλές παραδόσεις της ελληνικής μυθολογίας και της γένεσης του ελληνικού έθνους έχουν συνδεθεί με τον Παρνασσό. Μία από αυτές αναφέρει ότι όταν ο Δίας αποφάσισε να καταστρέψει το διεφθαρμένο ανθρώπινο γένος με τον ονομαστό κατακλυσμό του Δευκαλίωνα, ο Δευκαλίων, γιος του Προμηθέα, άκουσε τη συμβουλή του πατέρα του και έφτιαξε ένα πλοίο, στο οποίο επιβιβάστηκε ο ίδιος με τη γυναίκα του, την Πύρρα. Μετά από εννέα μερόνυχτα ασταμάτητης βροχής, την δέκατη, το πλοίο προσάραξε στον Παρνασσό, όπου ο Δευκαλίων έκανε θυσία προς τιμήν του Δία και ο θεός πραγματοποίησε την πρώτη ευχή του Δευκαλίωνα, να ξαναγίνει το ανθρώπινο γένος. Στην Φωκίδα μια παράδοση ήταν ότι, ο Δευκαλίωνας και η Πύρρα πήγαν στους Δελφούς, στο ιερό της Θέμιδος, την οποία παρακάλεσαν για την επαναδημιουργία του ανθρωπίνου γένους. Εκείνη τους είπε ότι θα έπρεπε να καλύψουν τα πρόσωπά τους και να πετούν πίσω τους τα οστά της μητέρας τους. Έτσι εκείνοι, ερμηνεύοντας τον χρησμό, κάλυψαν τα πρόσωπά τους και πέταξαν πίσω τους πέτρες, τα οστά δηλαδή της μητέρας Γης. Κάθε πέτρα που πετούσε ο Δευκαλίων γινόταν άνδρας και κάθε πέτρα της συζύγου του γινόταν γυναίκα. Ως αφόρμηση η ιστορικός χρησιμοποιεί το Χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς Παρθένου (5 αι. π.Χ.) εντός του Παρθενώνος (άγαλμα της Θεάς Αθηνάς, μαρμάρινο αντίγραφο, του οποίου φιλοξενείται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, αρ.129), έργο τέχνης του Φειδία (αριστούργημα της γλυπτικής τέχνης στην Αρχαία Ελλάδα), του πιο διάσημου καλλιτέχνη της Αρχαίας Ελλάδας. Το άγαλμα πατούσε επάνω σε ένα βάθρο με ύψος 1,20 m περίπου, στο οποίο υπήρχε μια πολυπρόσωπη ανάγλυφη παράσταση που εικόνιζε τη γέννηση της Πανδώρας, της πρώτης γυναίκας που δημιούργησαν οι Θεοί, σύμφωνα με τον μύθο. Με αυτόν τον τρόπο, εξηγεί ο ιστορικός ότι γεννήθηκε η ιδέα για ένα τόσο βαρυσήμαντο γεγονός της ιστορίας μας, που οφείλουμε να το ανακαλύψουμε, να το συντηρήσουμε και να το παρουσιάσουμε στο Μουσείο μαζί με τα υπόλοιπα αναθήματα, αφιερώματα πιστών

προς τη Θεά Αθηνά: αγάλματα, ανάγλυφα, αγγεία. Σε αυτά συμπεριλαμβάνονται αρχιτεκτονικά γλυπτά της Ακρόπολης με θέματα, που έχουν αντληθεί από τη μυθολογία της Θεάς Αθηνάς. Στη ζωή των Αρχαίων προγόνων μας, η Θεά Αθηνά αποτελούσε προστάτιδα του πολιτισμού, των καλών και εφαρμοσμένων τεχνών, της σοφίας, της πολεμικής τέχνης και τέλος, της φιλοσοφικής σκέψης. Τέλος, η ιστορικός τους παρέχει και τους περιγράφει όλο τον εξοπλισμό (εργαλεία, όπως θεοδόλιχος, σκαπάνη, αλλά και χάρτη, κράνη), που χρειάζεται για τις ανασκαφές. Η οργάνωση, ο σωστός προγραμματισμός, το εξειδικευμένο προσωπικό και η υλικοτεχνική υποδομή είναι τα κύρια συστατικά μιας ανασκαφής. Τα παιδιά μέσω εποπτικού υλικού, φωτογραφικού υλικού έρχονται σε επαφή με τα εργαλεία, τα στάδια μιας αρχαιολογικής ανασκαφής, ώστε να εμπεδώσουν σε βάθος το ρόλο, που καλούνται να υποδυθούν. Τα βασικά εργαλεία που χρησιμοποιούνται συνήθως σε μια χερσαία ανασκαφή, για την αφαίρεση, την απομάκρυνση και μεταφορά του χώματος και την αποκάλυψη των ευρημάτων περιλαμβάνουν:

- Σκαπάνη και τσάπα: για την ανασκαφή του επιφανειακού στρώματος, το οποίο δεν περιέχει, συνήθως, αρχαιολογικά ευρήματα και μπορεί να αφαιρεθεί περισσότερο εντατικά.
- Σκαλιστήρι, μυστρί, σπάτουλα, τριγωνική ξύστρα: τα κατεχοχήν εργαλεία ανασκαφής για λεπτή εργασία.
- Οδοντιατρικά εργαλεία, ξυλάκια από μπαμπού και λεπτά πινέλα: για την αποκάλυψη ιδιαίτερα ευαίσθητων και ευπαθών αρχαιολογικών ευρημάτων.
- Σκούπα, σκουπάκι και πινέλο: για καθαρισμό του χώρου της ανασκαφής και των ευρημάτων που αποκαλύπτονται.
- Φτυάρι, φάρασι και σέσουλα: για την απομάκρυνση του χώματος που αφαιρείται.
- Ζεμπίλι και καρότσι: για τη μεταφορά του χώματος.
- Κόσκινα (ξηρό-κόσκινο, νερό-κόσκινο): για την προσεκτική διαλογή του χώματος, ώστε να μη χαθούν αντικείμενα πολύ μικρών διαστάσεων.

3. Οι ρόλοι των μαθητών (από ποια οπτική γωνία βλέπουν τα πράγματα). Τεχνική «παγωμένων εικόνων» και «ανίχνευσης σκέψεων»

Έχοντας προηγηθεί η αναγγελία της ιστορικού, που απευθύνεται στους αρχαιολόγους του μουσείου, προκειμένου να αναλάβουν ένα σπουδαίο έργο, οι μαθητές υποδύονται τους αρχαιολόγους και αναχωρούν για τον Παρνασσό, μέρος άμεσα συνδεδεμένο με την αρχαία μυθολογία και ιστορία. Καθώς φτάνουν στον συγκεκριμένο προορισμό, χρησιμοποιούν τον χάρτη, που τους παρείχε η ιστορικός, ώστε να προσανατολιστούν στον τόπο, όπου βρίσκεται το πολυπόθητο ιστορικό κουτί (κινητό εύρημα). Ο χάρτης εμπεριέχει εικόνες, οι οποίες απεικονίζουν την αρχαιολογική θέση και τα παιδιά προτρέπονται να τις αποκωδικοποιήσουν, ώστε με τη χρήση των χωρικών εννοιών να εντοπίσουν το εύρημά τους. Οι ανασκαφές (τεχνική της επιστήμης της αρχαιολογίας) ξεκινούν και καθώς προχωρούν, οι αρχαιολόγοι με τα κατάλληλα εργαλεία, φωτογραφικό εξοπλισμό και τα

όργανά τους (μυστρί, σκούπα, φαράσι, οδοντόβουρτσα) υποσκάπτουν το έδαφος σε ένα σπήλαιο, σύμφωνα με τις πληροφορίες τους, το οποίο είναι καλυμμένο με πολλά στρώματα από χώμα (καφέ πανιά), ώστε να συμβολιστεί η αρχαιολογική θέση (αρχαιολογικά δεδομένα, που εμφανίζονται σε μεγάλα ποσοστά σε μια τοποθεσία). Οι αρχαιολόγοι ακολουθούν τα στάδια της ανασκαφής και στο σημείο αυτό η εκπαιδευτικός μπορεί να «παγώσει» τα παιδιά, ενώ εκείνα εκτελούν το έργο τους. Στη συνέχεια η ίδια τα ακουμπά απαλά στον ώμο, τα «ξεπαγώνει» και ρωτά τι ακριβώς κάνουν και σχολιάζει:

- Ποιο είναι το έργο, που έχεις αναλάβει να εκτελέσεις;
- Ποιο είναι το αντικείμενο, που βρίσκεται υπό την αναζήτησή σας;
- Ποια εργαλεία χρησιμοποιείτε κατά τη διάρκεια της ανασκαφής;
- Πώς λέτε να είναι αυτό το κουτί (χρώμα, σχήμα, υλικό, μέγεθος, υφή, σχέδια);
- Πιστεύετε ότι θα είναι ολόκληρο ή θα έχει υποστεί φθορές (σπάσιμο, ράγισμα, διάφορες αλλοιώσεις) μετά από τόσους αιώνες;

4. Ομαδική συνάντηση. Εκπαιδευτικός σε ρόλο. Μαθητές σε ρόλο. Καταιγισμός ιδεών

Η νηπιαγωγός σε ρόλο ιστορικού καλεί τα παιδιά – αρχαιολόγους, προκειμένου να τους ευχαριστήσει για το νέο εύρημα, που έφεραν στο φως, αλλά και να τους ενημερώσει για τη συνέχεια της ανασκαφικής διαδικασίας, ώστε να προχωρήσουν στο επόμενο στάδιο, που είναι η συντήρηση. Τα παιδιά εκφράζουν τις απόψεις τους ως αρχαιολόγοι, όσον αφορά στη φάση της συντήρησης. Ακόμη, τους ρωτά για την κατάσταση στην οποία βρίσκεται το κουτί – πιθάρι. Εντούτοις, στο συγκεκριμένο αγγείο αναγραφόταν μια επιγραφή «Το Κουτί της Πανδώρας», όμως δε διαφαίνεται καθαρά λόγω της διάβρωσης, που έχει υποστεί το έδαφος και είναι απόρροια φυσικών φαινομένων, εξαιτίας της δράσης του νερού και του αέρα. Αναπτύσσεται συζήτηση, ακόμη σχετικά με το περιεχόμενο του αγγείου. Με την τεχνική ιδεοθύελλας, οι μαθητές τεκμηριώνουν με επιχειρήματα τις απόψεις τους πραγματοποιώντας υποθέσεις και προβλέψεις σχετικά με την ερμηνεία, τον δημιουργό, τον σκοπό δημιουργίας του κουτιού, στοιχεία σημαντικά για τη μελέτη των αρχαιολόγων, οι οποίοι θα προβούν στην καταγραφή των πληροφοριών, που έχουν συλλέξει, στο άρθρο της εφημερίδας του μουσείου.

5. Ομαδική ζωγραφιά: χτίζοντας την πίστη των παιδιών στο δράμα

Οι μαθητές σχεδιάζουν σε χαρτί του μέτρου ομαδικά μία χρονομηχανή, όπως την έχουν φανταστεί, ώστε να επιβιβαστούν σε αυτή και να ξεκινήσει το ταξίδι τους και να προσγειωθούν στο παρελθόν. Η χρονομηχανή μπορεί να μοιάζει με διαστημόπλοιο. Υπάρχει ένας διάδρομος στη μέση, όπου δεξιά και αριστερά υπάρχουν τα καθίσματα και ζώνες ασφαλείας. Κάθε παιδί γράφει τη θέση στην οποία επιθυμεί να καθίσει. Το ονομάζουν «Πανδώρα» και το αναγράφουν στην καμπίνα του πιλότου.

6. Χτίζοντας την πίστη στο δράμα

Κάθε αρχαιολόγος ζωγραφίζει και γράφει τρία χρήσιμα αντικείμενα, που θα πάρει μαζί του. Το δύσκολο ταξίδι στο παρελθόν ξεκινά.

7. Αυτοσχεδιασμός

Προκειμένου να απαντηθούν τα αναπάντητα ερωτήματα και οι απορίες των αρχαιολόγων περί του κουτιού, τους καλεί η ιστορικός-συντονίστρια σε ένα ταξίδι στο παρελθόν, το οποίο υποδηλώνεται με την χάρτινη χρονομηχανή, αλλά και με το άκουσμα του άσματος «Το κουτί της Πανδώρας». Με το συγκεκριμένο τραγούδι είχαν ενασχοληθεί οι μαθητές στο ξεκίνημα του εκπαιδευτικού προγράμματος. Οι αρχαιολόγοι λαμβάνουν θέσεις. Όλοι μετρούν αντίστροφα, ενώ η εκπαιδευτικός τους σκεπάζει με ένα πανί. 10-9-8-7-6-5-4-3-2-1-0...Η περιπέτεια ξεκινά.

8. Εκπαιδευτικός σε ρόλο (Δίας). Δραματική ένταση

Κατόπιν, αφού οι ίδιοι ως αρχαιολόγοι εμπλέκονται στον μύθο της Πανδώρας με τη συμβολή της χρονομηχανής και του ανάλογου τραγουδιού, λειτουργώντας ως έναυσμα, η εκπαιδευτικός αναλαμβάνοντας το ρόλο του Δία προσπαθεί να προκαλέσει τον έντονο προβληματισμό, τη φαντασία και το ενδιαφέρον των παιδιών. Οι αρχαιολόγοι μεταβαίνουν στον Όλυμπο, το βουνό των δώδεκα Θεών. Αρχικά, στο Έργα και Ημέραι ο Ησίοδος αναφέρεται στην Πανδώρα, λέγοντας ότι την έπλασε ο Δίας για να τιμωρήσει τον Προμηθέα, στη συνέχεια όμως αναφέρεται διεξοδικά στο πώς ακριβώς τιμώρησε ο Δίας το ανθρώπινο είδος μέσω της Πανδώρας. Όταν ο Δίας κατάλαβε τι είχε κάνει ο Προμηθέας, του είπε χαρακτηριστικά, λόγια τα οποία εκφράζει με θυμό και οργή η εκπαιδευτικός *«χαίρεσαι που με γέλασες, αλλά θα βρει μεγάλο κακό εσένα και όλους τους ανθρώπους και αυτό θα είναι το τίμημα για τη φωτιά που τους έδωσες. Θα είναι αυτό (το κακό) κάτι που οι άνθρωποι θα χαρούν με την καρδιά τους ενώ θα αγκαλιάζουν την καταστροφή τους»*. Με αυτόν τον τρόπο, ουσιαστικά η εκπαιδευτικός διαμορφώνει τη δραματική ατμόσφαιρα με τη λεκτική, αλλά και με τη μη λεκτική στάση, έκφραση και συμπεριφορά της.

9. Ανακριτική καρέκλα

Οι αρχαιολόγοι εισέρχονται, λοιπόν, στο μύθο «Το κουτί της Πανδώρας». Με την αξιοποίηση της συγκεκριμένης τεχνικής του εκπαιδευτικού θεάτρου, επιδιώκεται να δοθούν απαντήσεις στα ερωτήματα των αρχαιολόγων, προκειμένου να κατανοήσουν την αιτία δημιουργίας του αγγείου, που ανακάλυψαν. Ο Δίας κάθεται στον θρόνο του και ανακοινώνει στους θνητούς αρχαιολόγους ότι μπορούν να του κάνουν διάφορες ερωτήσεις, ώστε να μάθουν ό,τι θέλουν, όπως τους λόγους που είναι ο ίδιος εξοργισμένος, με ποιον είναι θυμωμένος, την αιτία της καταστροφής των ανθρώπων. Η νηπιαγωγός εδώ ως Δίας πρέπει να έχει μια πολύ συγκεκριμένη εικόνα για την προσωπικότητα που θα υποδυθεί. Πρέπει να είναι φυσική. Θα πρέπει να έχει μια σταθερή στάση, να έχει προετοιμάσει τις απαντήσεις στο μυαλό της. Σε ρόλο Θεού Δία περιγράφει ακριβώς το θλιβερό γεγονός, που του διέγειραν αυτά τα αρνητικά συναισθήματα:

«Αυτό που έκανε ο Προμηθέας ήταν πολύ μεγάλο λάθος. Θα το μετανιώσει πικρά εξαιτίας της αγάπης και της συμπόνιας που έδειχνε στους ανθρώπους. Δεν έπρεπε να κλέψει τη φωτιά από το εργαστήριο του Ήφαιστου βάζοντάς την σε ένα κούφιο καλάμι και να τους τη δώσει για να λιώνουν τα μέταλλα και να φτιάχνουν εργαλεία. Έχω σκεφτεί τον τρόπο καταστροφής όχι μόνο του ίδιου που ήδη, τον έχω αλυσοδέσει σε ένα ψηλό βουνό, τον Καύκασο, αλλά και όλης της ανθρωπότητας. Θα στείλω και εγώ ένα δώρο στους ανθρώπους στη γη, που θα είναι πιο πολύτιμο από εκείνο του Προμηθέα. Θα τους κάνει τη ζωή δύσκολη και θα πάρω την εκδίκησή μου».

10. Αφήγηση που προχωράει τη δράση

Η εκπαιδευτικός, ως ιστορικός, αφηγείται στα παιδιά:

«Ο Δίας αποφάσισε να στείλει ένα δώρο στην τόσο αγαπητή στον Προμηθέα φυλή των ανθρώπων. Το δώρο ήταν ένα άγαλμα με μορφή θνητής γυναίκας. Ο Δίας ζήτησε από τον Θεό Ήφαιστο να τη δημιουργήσει από χώμα και νερό στο εργαστήριό του. Την ονόμασε Πανδώρα (παν+δώρα= που έχει όλα τα δώρα). Ήταν τόσο όμορφη η αγαλμάτινη μορφή, που αποφάσισε να της δώσει ζωή. Ήθελε να την κάνει πραγματικά ακαταμάχητη, ανεπανάληπτη, προικισμένη με όλα τα καλά του κόσμου. Ζήτησε, λοιπόν, από κάθε Θεό να της προσφέρει πολύτιμα δώρα και να την προικίσει με όλες τις χάρες του κόσμου. Αλλά ασφαλώς η ίδια δεν ήξερε τους λόγους γέννησης και ύπαρξής της».

11. Καθορίζοντας εξατομικευμένα το ρόλο των παιδιών. Ομαδική συνάντηση. Καταιγισμός ιδεών

Η εκπαιδευτικός εκτός ρόλου ανακοινώνει στους μαθητές ότι θα τους διαμοιραστούν συγκεκριμένοι ρόλοι. Ειδικότερα, ενθαρρύνονται να αναλάβουν τους εξής ρόλους:

Ερμής, Αθηνά, Αφροδίτη, Ήρα, Άρτεμις, Απόλλων, Ποσειδώνας, Δήμητρα, Άρτεμις, Πανδώρα και Χάριτες (Στην ελληνική μυθολογία, οι Χάριτες ήταν οι θεές της γοητείας, της ομορφιάς, της φύσης, της ανθρώπινης δημιουργικότητας και της γονιμότητας. Ως Χάριτες αναφέρονται η Αγλαΐα η νεότερη, η Ευφροσύνη και η Θάλεια, αλλά ορισμένες φορές αναφέρονται και άλλες, όπως οι Αυξώ, η Χάρις, η Ηγεμόνη, η Φαένα και η Πασιθέα. Ήταν οι κόρες του Δία και την Ευρυνόμης, συνήθως, αν και κατ' άλλους ήταν κόρες του Διονύσου και της Αφροδίτης ή του Ήλιου και της Ναϊάδας Αίγλης).

Η εκπαιδευτικός, ακόμη, παρέχει τα κατάλληλα αξεσουάρ ανάλογα με την ιδιότητα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κάθε Θεού, ώστε να συμβολίζεται. Για παράδειγμα, ο Ποσειδώνας, ως Θεός της θάλασσας, μπορεί να κρατά μία τρίαινα, ενώ η Θεά Αθηνά μπορεί να συμβολίζεται με ένα δόρυ.

Κατόπιν, έχοντας αναλύσει τη μοναδικότητα του κάθε Θεού του Ολύμπου από προηγούμενη δραστηριότητα, παροτρύνει τους μαθητές να σκεφτούν ποια δώρα θα μπορούσαν να χαρίσουν στην Πανδώρα, προκειμένου να αποκτήσει ανθρώπινη διάσταση.

Οι μαθητές εκφράζουν τις ιδέες και σκέψεις τους, σύμφωνα με το ρόλο που θα υποδυθούν στη συνέχεια. Πιο συγκεκριμένα, η Θεά Αθηνά θα της χαρίσει εξυπνάδα, ενώ η Αφροδίτη, γοητεία και ομορφιά. Ο Θεός Απόλλων θα της προσφέρει μουσικό αυτί, ο Ποσειδώνας μαργαριτάρια από τη θάλασσα, η Δήμητρα θα την καταστήσει επιδέξια στην κηπουρική και η Άρτεμις της χαρίζει την τέχνη του κυνηγιού, η Ήρα, αξιοπρέπεια και τέλος, οι Χάριτες λάμψη και φρεσκάδα. Ωστόσο, ο Ερμής της έδωσε το δώρο της πονηριάς, της ομιλίας, τον άστατο χαρακτήρα και την τέχνη του ψεύδους.

12. Οι ρόλοι των μαθητών (από ποια οπτική γωνία βλέπουν τα πράγματα). Αυτοσχεδιασμός μαθητών. Τεχνική «παγωμένων εικόνων» και «ανίχνευσης σκέψεων»

Έχοντας αναλάβει οι μαθητές τους ανάλογους ρόλους τους με τις κινήσεις τους και τη σωματική τους έκφραση προσφέρουν όλα τα πολύτιμα δώρα στην Πανδώρα. Η Πανδώρα, εντούτοις, όντας άγαλμα στο σημείο αυτό, στέκεται ακίνητη, ανέκφραστη και αμίλητη, προκειμένου να δεχθεί όλα τα δώρα και να μεταμορφωθεί σε πραγματικό άνθρωπο. Ο κάθε Θεός, λοιπόν, χαρίζει όλες τις αρετές στην Πανδώρα αξιοποιώντας την τεχνική «παγωμένες εικόνες» (μια τρισδιάστατη φωτογραφία) χρησιμοποιώντας μόνο το σώμα του. Η νηπιαγωγός πλησιάζει τον κάθε μαθητή και τον ρωτά πώς αισθάνεται, τι δώρο προσφέρει στην Πανδώρα, για ποιο λόγο, ποιο Θεό αναπαριστάνει, τι κρατά, ποιο σύμβολο τον αντικατοπτρίζει.

13. Δραματοποίηση. Εκπαιδευτικός σε ρόλο. Συζητήσεις που ακούγονται τυχαία

Ξαφνικά εμφανίζεται ο Δίας θέλοντας να ευχαριστήσει όλους τους Θεούς για τις χάρες, με τις οποίες γέμισαν την Πανδώρα. Σύμφωνα με τα λόγια του *«Σας ευχαριστώ πολύ για την τόσο σπουδαία και σημαντική βοήθεια, που μου προσφέρατε. Τώρα εγώ θα της χαρίσω τη ζωή και την αιωνιότητα. Την μεταμορφώνω σε αθάνατη Θεά»*. Η Πανδώρα είναι χάρμα οφθαλμών και λάμπει από την ομορφιά της, που τη θαυμάζουν όλοι οι Θεοί. Οι Θεοί, ωστόσο, αναρωτιούνται, όσον αφορά στον λόγο της ύπαρξής της, γεγονός που τους προκαλεί μεγάλη εντύπωση.

14. Αφήγηση. Εξέλιξη της δράσης. Δραματική ένταση

Η εκπαιδευτικός αναφέρει στους μαθητές:

«Και τότε ο Δίας διατάζει τον Ερμή να μεταφέρει την Πανδώρα στη γη και να την παραδώσει στον Επιμηθέα, στον αδερφό του Προμηθέα. Όμως, μαζί με την Πανδώρα θα του προσφέρει και ένα κουτί/πιθάρι, ως δώρο για τον γάμο τους, που κρύβει μέσα όλες τις συμφορές. Ωστόσο, στο κάτω μέρος βρίσκεται η μοναδική ελπίδα». Ο Δίας τότε που τα σύννεφα μαζεύει, άγρια θυμωμένος είπε *«Γιε του Ιαπετού, με τόσο κοφτερό μυαλό, όσο κανένας άλλος, γελάς που τον δικό μου ξεγέλασες, κλέβοντας τη φωτιά, μεγάλη όμως συμφορά σε περιμένει, εσένα τον ίδιο κι όσους ανθρώπους θα γεννηθούν μετά. Γιατί τους έχω αντίδωρο κακό για τη φωτιά, να ευχαριστιέται μ' αυτό η ψυχή τους,*

σφιχταγκαλιάζοντας την ίδια τους τη συμφορά» (Ησίοδος, Έργα και Ημέραι 53-58, μτφ. Δ.Ν.Μαρωνίτης).

15. Επιβράδυνση της δράσης

Σε αυτό το σημείο οι μαθητές σε ρόλο των ερευνητών – αρχαιολόγων ρωτούν τον Δία τι εννοεί με τη λέξη συμφορές, ποια δεινά περιμένουν τους θνητούς ανθρώπους, τι κρύβει μέσα το κουτί. Ο Δίας δε δίνει ακριβείς απαντήσεις, επιβραδύνοντας τη δράση. Εκείνος τους απαντά ότι αντί για τη χαρά θα έρθει η λύπη και η καταστροφή, ώσπου στο τέλος τους αποκαλύπτει ότι οι άνθρωποι θα εξαφανιστούν.

16. Ομαδική συζήτηση σε ρόλο. Ανασκόπηση. Συγγραφή συμφορών

Τα παιδιά ως ερευνητές – αρχαιολόγοι μαζί με την εκπαιδευτικό (ιστορικός - συντονίστρια) συζητούν όλα όσα άκουσαν από τον Δία. Ποιο δώρο στέλνει ο ίδιος στον Επιμηθέα, τι κρύβει στο εσωτερικό του. Ακόμη, συζητούν τι σημαίνει η λέξη συμφορά, αναλύουν την έννοια της ελπίδας. Στη συνέχεια, οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και καλούνται να συγγράψουν, χρησιμοποιώντας την αναδυόμενη γραφή, συμφορές και ελπίδες, όποιες θεωρούν σημαντικότερες με τη βοήθεια της εκπαιδευτικού, ώστε να τις τοποθετήσουν στο κουτί. Τις ελπίδες τις συγγράφουν πάνω σε περιστέρια σχεδιασμένα σε χαρτόνι λειτουργώντας ως σύμβολο. Το γεγονός αυτό διαδραματίζεται, καθώς το έδαφος έχει υποστεί το φυσικό φαινόμενο της διάβρωσης και δεν διαφαίνονται έχοντας αλλοιωθεί οι συμφορές και η ελπίδα, που εμπεριέχονται στο κουτί. Επομένως, πραγματοποιείται το επόμενο στάδιο της αρχαιολογικής ανασκαφής, που είναι η συντήρηση.

Συμφορές: πόλεμος, αρρώστιες, θάνατος, πείνα, φτώχεια, σεισμός, πυρκαγιά, πλημμύρα.

Ελπίδα: να γίνουμε καλύτεροι άνθρωποι, η ζωή μας να βελτιωθεί, να γίνουν καλά οι άρρωστοι, να αποκτήσουν χρήματα οι φτωχοί.

17. Δραματοποίηση

Η συγκεκριμένη σκηνή διαδραματίζεται στη γη και ξεκινά από τον Ερμή, που παραδίδει την Πανδώρα μαζί με το μυστήριο κουτί, δώρο του Δία, στον Επιμηθέα. Ο Επιμηθέας, γεμάτος έκπληξη, τον ρώτα «Για εμένα;». Ο Ερμής του απαντά «Ναι για εσένα. Ο Δίας, όμως, είπε πως ό,τι κι αν συμβεί ποτέ να μην ανοιχτεί αυτό το κουτί. Κατάλαβες; Φεύγω τώρα. Αντίο». Ο Επιμηθέας μόλις την αντίκρισε έμεινε έκπληκτος από την εκτυφλωτική ομορφιά της Πανδώρας, καθώς πάνω της συγκέντρωνε όλες τις αρετές του κόσμου.

18. Παραλαβή και παρουσίαση γράμματος. Ομαδική συνάντηση

Η εκπαιδευτικός εκτός ρόλου παρουσιάζει στα παιδιά ένα γράμμα, που μόλις έλαβε από τον Προμηθέα (ο ίδιος βρίσκεται εγκλωβισμένος στην οροσειρά του Καυκάσου), προκειμένου να το παραδώσουν στον Επιμηθέα, τον αδερφό του. Η νηπιαγωγός περνάει με ένα κλειστό φάκελο από μπροστά ανάμεσά τους «Μόλις έλαβα ένα γράμμα από τον

Προμηθέα. Σίγουρα θα μας το στέλνει, προκειμένου να τον βοηθήσουμε σε κάποιο πρόβλημά του». Ανοίγει το φάκελο και διαβάζει δυνατά:

Αγαπητά παιδιά της Πλαστελίνης,

ζητάω τη βοήθειά σας. Αυτά που θα σας πω είναι πολύ σημαντικά. Σας παρακαλώ ενημερώστε τον αδερφό μου, Επιμηθέα, να μη δεχτεί αυτή τη γυναίκα και το κουτί, ως δώρο από τον Ολύμπιο Δία, διότι οι άνθρωποι θα ζήσουν πολλές δυστυχίες και στεναχώριες. Ο Δίας θέλει να με εκδικηθεί με κάθε τρόπο. Δεν ξεχνά το γεγονός ότι παρέδωσα τη φωτιά στους ανθρώπους. Σίγουρα θα μας κάνει μεγάλο κακό.

Με εκτίμηση,

Προμηθέας

19. Αυτοσχεδιασμός. Τεχνική «Φωνές μέσα στο μυαλό»

Η δραστηριότητα ξεκινά με τους μαθητές και έναν μαθητή, ο οποίος ενσαρκώνει το ρόλο του Επιμηθέα. Οι μαθητές ενημερώνουν τον Επιμηθέα στη γη, όσον αφορά στο γράμμα που έλαβαν από τον Προμηθέα και στη συνέχεια, ενώ ο ίδιος σκέφτεται τα λόγια του αδερφού του, όλα τα παιδιά στέκονται από πίσω του και εκφράζουν τα λόγια και τις σκέψεις του Επιμηθέα (Ενδεικτικά οι σκέψεις του Επιμηθέα: Ο αδερφός μου μπορεί και να έχει δίκαιο/Η Πανδώρα όμως είναι πανέμορφη και θέλω να την παντρευτώ/Ο Δίας ίσως να θέλει να κάνει κακό στον Προμηθέα και όχι σε εμένα/Εγώ δεν έκλεψα τη φωτιά/Με την Πανδώρα θα ζήσουμε ευτυχισμένοι/Το πιθάρι πιστεύω θα κρύβει όμορφα δώρα για τον γάμο μου με την Πανδώρα/Τι κακό μπορεί να προέλθει από αυτό το πανέμορφο πλάσμα;).

20. Αφήγηση. Εξέλιξη της δράσης. Δραματοποίηση. Θέατρο αγοράς. Συζητήσεις που ακούγονται τυχαία

Η εκπαιδευτικός εκτός ρόλου αναφέρει στους μαθητές: «Ο Προμηθέας δεν αναλογίστηκε τη συμβουλή του αδερφού του να μη δεχτεί ποτέ το δώρο και να το στείλει πίσω, διότι θα αποδεικνυόταν βλαβερό για τους ανθρώπους. Ο Προμηθέας ανυποψίαστος και χωρίς να σκέφτεται πριν κάνει κάτι, θαμπώθηκε από την ομορφιά της Πανδώρας, παράκουσε τη συμβουλή του αδερφού του και την κράτησε κοντά του. Παντρεύτηκαν και άρχισαν να ζουν ευτυχισμένοι, όπως κανένα άλλο ζευγάρι. Κάποιες φορές ο Επιμηθέας έφερνε στο νου του τη συμβουλή του αδερφού του, του Προμηθέα. «Δε νομίζω ότι είχε δίκιο ο Προμηθέας τότε. Τι κακό μπορεί να προέλθει από αυτό το υπέροχο πλάσμα;», αναρωτιόταν καθώς την κοιτούσε. Και πραγματικά, παιδιά, η Πανδώρα ήταν τόσο καλή, γλυκιά κι ευγενική, που

απορούσες γιατί ο Προμηθέας την είχε φοβηθεί τόσο. Ο καιρός πέρασε, όλα αυτά ξεχάστηκαν, ώσπου μια μέρα κι ενώ η Πανδώρα ήταν σπίτι ολομόναχη, είδε με την άκρη του ματιού της εκείνο το άθραυστο πιθάρι που τους είχε αφήσει ο Ερμής, που το 'χαν τοποθετήσει σε μιαν άκρη του καθιστικού τους. «Μα τι μπορεί να έχει μέσα;», αναρωτήθηκε. «Ένα απλό πιθάρι είναι. Τι μπορεί να περιέχει;». Η Πανδώρα ήταν γεμάτη περιέργεια αγγίζοντας το πιθάρι». Δύο μαθητές αναλαμβάνουν το ρόλο της Πανδώρας και το ρόλο του Επιμηθέα αντίστοιχα, εκφράζουν συναισθήματα χαράς και ευτυχίας και δραματοποιούν τη σκηνή, που μόλις αφηγήθηκε η εκπαιδευτικός. Το ζευγάρι περπατούσε χέρι – χέρι και ο Επιμηθέας εξωτερικεύει τους φόβους του και τις ανασφάλειές του. Η Πανδώρα, κατόπιν, είναι πολύ περίεργη για αυτό το κουτί, καθώς δε γνωρίζει τι παγιδεύεται σε αυτό. Οι υπόλοιποι μαθητές, που παρακολουθούν τη συγκεκριμένη σκηνή, έχουν τη δυνατότητα να παρέμβουν, προκειμένου να καθορίσουν τη διαφορετική εξέλιξη της ιστορίας.

21. Τεχνική «Διάδρομος συνείδησης»

Στη συγκεκριμένη δραστηριότητα, η συναισθηματική φόρτιση και ένταση θα είναι σε μεγάλο βαθμό. Για αυτό το λόγο, αξιοποιείται η τεχνική του εκπαιδευτικού θεάτρου «διάδρομος συνείδησης». Τα παιδιά χωρίζονται σε δύο ομάδες και υποδύονται τους θνητούς ανθρώπους της γης. Η κάθε ομάδα δημιουργεί μια σειρά. Οι ομάδες είναι αντικριστές μεταξύ τους. Το κάθε παιδί στη μια ομάδα θα εκφράζει την περιέργεια της Πανδώρας και θα την παροτρύνει να το ανοίξει αναφέροντάς της ότι το πιθάρι κρύβει ό,τι πιο όμορφο δεν έχει ξαναδεί, ενώ στην άλλη ομάδα ο κάθε μαθητής θα εκφράζει τους ενδοιασμούς της αποθαρρύνοντάς την να βγάλει το πώμα από αυτό και να το αφήσει κλειστό, διότι αυτό εμπεριέχει ό,τι θλιβερό υπάρχει. Ένα παιδί σε ρόλο Πανδώρας θα περνά ανάμεσα από τις δύο ομάδες και στο τέλος θα επιλέξει με ποια ομάδα θα ταυτιστεί και θα ακολουθήσει τις συμβουλές της.

22. Τεχνική «παγωμένες εικόνες»

Στο σημείο αυτό, η συναισθηματική φόρτιση είναι έντονη. Η τεχνική «παγωμένες εικόνες» πραγματοποιείται σε δραματική ατμόσφαιρα, που έχει διαμορφωθεί. Ένας μαθητής υποδύεται το ρόλο της Πανδώρας, ενώ οι υπόλοιποι μαθητές είναι οι άνθρωποι της γης, που δέχονται όλα τα δεινά. Ο Δίας τα είχε καταφέρει! Είχε χαρίσει στο ανθρώπινο γένος όλα τα άσχημα του κόσμου, τιμωρώντας τους έτσι όλους για τα σφάλματα του Προμηθέα. Εντούτοις, η ελπίδα είναι η τελευταία, που απομένει και τη στιγμή, που εμφανίζεται και ξεγλιστρά από το κουτί, το κλίμα και τα συναισθήματα αλλάζουν, αφού με αυτή θα αντιμετωπιστούν όλες οι επίπονες δοκιμασίες, τις οποίες κλήθηκαν να υποστούν οι άνθρωποι, σύμφωνα με τη θέληση του Δία.

Παγωμένες εικόνες:

1. Η Πανδώρα μπαίνει στον πειρασμό να ανοίξει το μυστήριο πιθάρι. Ήταν ξεκλείδωτο, σκεπασμένο με ένα απλό πώμα, από εκείνα που σκεπάζουν τα κιούπια με τα τρόφιμα. Θα άνοιγε πολύ εύκολα. Τα δάχτυλα της ανασήκωσαν ελαφρά το σκέπασμα. Αυτό ήταν! Δε χρειάστηκε άλλο!

2. Γύρω της ένας μαύρος ανεμοστρόβιλος, ένα τρομακτικό μαύρο σύννεφο (μαύρα πανιά) σκέπασε τα πάντα.

3. Οι μαθητές σε ρόλο θνητών ανθρώπων δέχονται όλες τις κακουχίες και τις συμφορές που ξεπηδούν από το κουτί, βγαίνουν από το σπίτι και εξαπλώνονται σε όλη την ανθρωπότητα. Μια ομάδα αναπαριστάνει τους άρρωστους, μια άλλη τους πεινασμένους και άλλη βρίσκεται σε κατάσταση πολέμου. Γέμισε η πλάση αρρώστιες και δυστυχία που έπλητταν στο εξής μέρα νύχτα τους θνητούς σιωπηρά - γιατί ο Δίας τους είχε πάρει σοφά τη λαλιά. Καθώς όλες οι δυστυχίες πλησίαζαν βουβά, ύπουλα δηλαδή, κανείς δεν μπορούσε να φυλαχτεί «και να γλιτώσει από το θέλημα του Δία».

4. Μέχρι τη στιγμή, που ακούγεται μια μαγική μουσική (ήχο-ειδοποίηση) με τίτλο «Το τραγούδι της Ελπίδας – The Song of Hope» (Στίχοι: Νανά Νικολάου, Μουσική: Νότης Μαυρουδής, Πρώτη Εκτέλεση: Παιδική Χορωδία Δημήτρη Τυπάλδου) συμβολίζοντας την ελπίδα (<https://www.youtube.com/watch?v=B-pTQf49YGA>), η μοναδική, που έχει μείνει στην ανθρωπότητα. Τότε οι μαθητές κρατούν λευκά πανιά υπό τον ήχο της γαλήνιας μουσικής υποδηλώνοντας την ειρήνη και την αγνότητα, καθώς και το προμήνυμα ότι με την ελπίδα οι συνθήκες θα αλλάξουν προς το καλύτερο και θα βελτιωθούν προς το συμφέρον του θνητού κόσμου, ενώ η Πανδώρα κρατά ένα περιστέρι με ένα κλαδί ελιάς, που πέταξε μέσα από το πιθάρι, επιβεβαιώνοντας τον ερχομό της αναγέννησης.

Οι εικόνες διαδοχικά ζωντανεύουν με την εντολή της εκπαιδευτικού με τη βοήθεια κρουστών μουσικών οργάνων. Κατόπιν, οι μαθητές σε ρόλο αρχαιολόγων – ερευνητών επιστρέφουν στο μουσείο της Ακρόπολης και χωρισμένοι σε ομάδες αποτυπώνουν στο χαρτί ζωγραφίζοντας τις διαδοχικές σκηνές της ιστορίας, που μόλις βίωσαν, ώστε να τις αξιοποιήσουν για τις ανάγκες του άρθρου, που θα συντάξουν. Οι απεικονίσεις στο χαρτί θα αποτελέσουν το φωτογραφικό υλικό (φωτογραφική τεκμηρίωση) της εφημερίδας του μουσείου.

23. Αφήγηση. Δραματοποίηση

Η εκπαιδευτικός αφηγείται στα παιδιά:

«Ο Δίας εξοργίστηκε με την πράξη της Πανδώρας, επιθυμώντας να αποδείξει ότι οι άνθρωποι μπορούν να γίνουν κακοί και ανυπάκουοι. Εκείνη τη στιγμή ο Δίας έκανε κατακλυσμό για να τους εξαφανίσει. Από τον κατακλυσμό γλίτωσε μόνο ο γιος του Προμηθέα, ο Δευκαλίωνας και η γυναίκα του η Πύρρα, που έφτιαξαν μια κιβωτό και κλείστηκαν μέσα. Η κιβωτός σταμάτησε στην κορυφή του Παρνασσού. Ο Δευκαλίωνας και η Πύρρα βγήκαν έξω και ζήτησαν από το Δία να τους δώσει κι άλλους ανθρώπους, για να

έχουν συντροφιά. Εκείνος τους συμβούλεψε να ρίχνουν πέτρες πίσω τους και να μη γυρίσουν να κοιτάξουν. Πράγματι οι πέτρες που έριχνε ο Δευκαλίωνας γίνονταν άνδρες και οι πέτρες που έριχνε η Πύρρα γίνονταν γυναίκες. Η Πύρρα γέννησε ένα παιδί, τον Έλληνα. Από αυτόν καταγόμαστε όλοι εμείς οι Έλληνες». Η εκπαιδευτικός σε ρόλο Δία κάνει κατακλυσμό με τα εξής λόγια: «Ω άνθρωποι! Εσείς δε βάζετε μυαλό! Γίνετε κακοί και ανυπάκουοι! Για αυτό και εγώ θα σας εξαφανίσω!» και οι μαθητές σε ένα κύκλο δραματοποιούν τα κύματα και τους ανέμους με θαλασσί και μπλε πανιά. Ύστερα, ένας μαθητής σε ρόλο του Δευκαλίωνα και ένας άλλος σε ρόλο της Πύρρας (κόρη Επιμηθέα και Πανδώρας) φτιάχνουν κιβωτό με καφέ πανιά μένοντας μέσα για αρκετό καιρό. Η σκηνή διαδραματίζεται στην κορυφή του Παρνασσού, όπου σταμάτησε η κιβωτός. Τα υπόλοιπα παιδιά υποδύονται τα ζώα της κιβωτού (λιοντάρια, ελάφια, φίδια, χελώνες, λαγοί). Ο Δευκαλίωνας και η Πύρρα άρχισαν να πετούν πέτρες. Τα υπόλοιπα κορίτσια σχηματίζουν μια σειρά πίσω από την Πύρρα, ενώ εκείνη πετούσε πέτρες και το ίδιο συμβαίνει με τα αγόρια και τις πέτρες του Δευκαλίωνα. Αναπτύσσεται διάλογος μεταξύ τους.

-Πύρρα: *Γυναίκες γίνονται από τις πέτρες, που πετάω εγώ...*

-Δευκαλίωνας: *Άντρες γίνονται από τις δικές μου πέτρες...*

-Πύρρα: *Εγώ η Πύρρα, θα γεννήσω, ένα παιδί, τον Έλληνα. Από αυτόν κατάγεστε όλοι εσείς οι Έλληνες!*

Με την τελευταία σκηνή οδηγούνται οι συμμετοχοί στην κάθαρση και επέρχεται η γαλήνη και η ηρεμία, καθώς οι άνθρωποι δικαιώνονται και έχουν τη δύναμη να γίνουν καλύτεροι και σοφότεροι.

24. Ομαδική συνάντηση. Ανασκόπηση. Επίλογος

Η εκπαιδευτικός και οι μαθητές εκτός ρόλου σε μια ομαδική συνάντηση συζητούν και εκφράζουν τους προβληματισμούς και τις εντυπώσεις τους από την εξέλιξη του μύθου. Το κέντρο της συζήτησης μετατοπίζεται στις έννοιες «συμφορά» και «ελπίδα» και στη μεταξύ τους σύνδεση και σχέση. Το ηθικό δίδαγμα αποτελεί το γεγονός ότι η Ελπίδα φωλιάζει στις καρδιές των ανθρώπων, για να τους δίνει θάρρος και παρηγοριά να συνεχίζουν τη ζωή τους, ενώ μπορεί να αντιμετωπίζουν πολλές δυσκολίες και προβλήματα, που τους καθιστούν αδύναμους. Ακόμη, επικεντρωνόμαστε στα αντιθετικά συναισθήματα – αρετές - ελαττώματα, όπως εκδίκηση, περιέργεια, προνοητικότητα, απερισκεψία, ομορφιά, πονηριά, ελεύθερη βούληση, ελεύθερη επιλογή. Στο τέλος, η εκπαιδευτικός θέτει το εξής ερώτημα απευθυνόμενη στα παιδιά: «Εσύ τι θα έκανες αν ήσουν στη θέση της Πανδώρας, θα άνοιγες ή όχι του κουτί και γιατί;». Η ομαδική συνάντηση ολοκληρώνεται με τον παρακάτω λόγο της εκπαιδευτικού εντείνοντας τον προβληματισμό «Όποια απόφαση και εάν πάρεις, ποτέ μην μετανιώσεις για αυτή να είσαι περήφανος γιατί είχες το θάρρος και την τόλμησες. Καλύτερα να μετανιώσεις για κάτι που έκανες παρά για κάτι που δεν έκανες. Η περιέργεια είναι το κίνητρο για τη γνώση. Η γνώση πολλές φορές φέρνει πόνο και θέλει

θυσίες αλλά μέσα σου κρατάς το τελευταίο δώρο της Πανδώρας την ελπίδα όπου σου δίνει τη δύναμη να συνεχίζεις και να προσπαθείς να γίνεις καλύτερος άνθρωπος». Με την ανασκόπηση, ορίζεται ο επίλογος της δραματοποίησης του αρχαίου μύθου.

25. Συγγραφή άρθρου. Μαθητές και εκπαιδευτικός σε ρόλο

Η εκπαιδευτικός σε ρόλο ιστορικού – συντονίστριας της ομάδας αρχαιολόγων, καλεί τους ερευνητές αρχαιολογίας σε μία συνάντηση – σύσκεψη στην αίθουσα σύνταξης, όπου τους ζητά να συγκεντρώσουν όλο το πληροφοριακό υλικό, που έχουν συλλέξει από όλη τη διαδικασία της ανασκαφής, αλλά και της παρακολούθησης και της ενεργούς συμμετοχής τους στο «Κουτί της Πανδώρας», που θα αποτελεί και το κύριο θέμα της εφημερίδας. Αρχικά, οι μαθητές ξεφυλλίζουν και διερευνούν άρθρα σε εφημερίδες, το σκοπό συγγραφής τους, τη διάρθρωση του κειμένου, τα μορφολογικά στοιχεία, το πρωτοσέλιδο, τον τίτλο και τέλος, τα στοιχεία του αρθρογράφου. Στη συνέχεια, οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες: των αρθρογράφων, που γράφουν όπως μπορούν τα γεγονότα, που παρατήρησαν, σχετικά με την ιστορία του κουτιού, των εικονογράφων, που ασχολούνται με την εισαγωγή των φωτογραφιών (σκίτσα, ζωγραφικές αναπαραστάσεις από τα παιδιά) στο άρθρο, του συντονιστή - αρχισυντάκτη, που επιβλέπει όλες τις ομάδες και τέλος, των βοηθών, έχοντας επικουρικό ρόλο κατά τη σύνθεση του άρθρου. Ειδικότερα, συνδέουν τον γραπτό λόγο με τις εικόνες διαπιστώνοντας τη χρήση και την αναγκαιότητα του γραπτού λόγου σε διάφορες περιστάσεις της καθημερινής μας ζωής. Η εκπαιδευτικός ως ιστορικός βοηθά τους μαθητές να συνταιριάξουν όλα τα κομμάτια του παζλ του μύθου και να τα αποτυπώσουν στο άρθρο. Επίσης, αναζητούν και γράφουν τον τίτλο του άρθρου, όπως για παράδειγμα «Το μυστηριώδες κουτί του αρχαίου μύθου». Η δημιουργία της εφημερίδας αντιμετωπίζεται όπως κάθε σχέδιο εργασίας στο νηπιαγωγείο. Απαραίτητα διερχόμαστε από τα βασικά στάδια προετοιμασίας, εφαρμογής και ολοκλήρωσης. Τα συμπεράσματα θα είναι ικανοποιητικά και ενθαρρυντικά, καθώς τα παιδιά αυτενεργούν, αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, σκέφτονται κριτικά, δημιουργούν και απολαμβάνουν το ταξίδι της γνώσης μέσω της αυθόρμητης παραγωγής γραπτού λόγου.

26. Παρουσίαση από τους μαθητές. Απονομή βραβείων. Λήξη δράματος

Το εκπαιδευτικό θέατρο προχωρά προς το τέλος. Οι μαθητές σε ρόλο αρχαιολόγων – ερευνητών και συντακτών της εφημερίδας του μουσείου, παρουσιάζουν στην αίθουσα εκθεμάτων του Μουσείου της Ακρόπολης το άρθρο, αλλά και το νέο εύρημά τους, αριστούργημα υψηλής αισθητικής αξίας, το οποίο το έχουν τοποθετήσει σε ένα βάθρο (τραπέζι). Η διοργανωμένη εκδήλωση για την Παγκόσμια Ημέρα των Μουσείων πραγματοποιείται στην αίθουσα της μουσειακής έκθεσης. Στη λεζάντα του εκθέματος αναφέρονται εξειδικευμένες πληροφορίες, όπως η ονομασία του εκθέματος, ο τόπος εύρεσης, η χρονολογία, το υλικό, οι διαστάσεις ή άλλες λεπτομέρειες. Μία ομάδα των μαθητών αναλαμβάνει το ρόλο των επισκεπτών του μουσείου, όπου πραγματοποιούν ξενάγηση και περιήγηση στο χώρο και αποκτούν γνώσεις και πληροφορίες από το συγκεκριμένο έκθεμα. Στο τέλος της εκδήλωσης, η εκπαιδευτικός σε ρόλο της ιστορικού,

επιθυμώντας να ευχαριστήσει την ομάδα των αρχαιολόγων για το τόσο σημαντικό έργο, στο οποίο συνέβαλαν και μόλις είχαν ολοκληρώσει, τους απονέμει βραβεία (κονκάρδες) με την επιγραφή «Βραβείο Καλύτερου Αρχαιολόγου (Όνομα μαθητή)». Με αυτόν τον τρόπο, επιδιώκεται η ενίσχυση και η ενδυνάμωση της αυτοπεποίθησης και αυτοεκτίμησης των μαθητών. Μετά την απονομή βραβείων στους αρχαιολόγους, η νηπιαγωγός αναφέρει στα παιδιά ότι το εκπαιδευτικό θέατρο τελείωσε και τα ευχαριστεί για τη συμμετοχή τους.

Επεκτάσεις Εκπαιδευτικού Σεναρίου

- Εκπαιδευτική επίσκεψη στο Μουσείο της Ακρόπολης, προκειμένου οι μαθητές προσχολικής ηλικίας να γνωρίσουν τον περιβάλλοντα χώρο, όπου κάποιες από τις σκηνές του εκπαιδευτικού θεάτρου διαδραματίστηκαν στον υποτιθέμενο χώρο του Μουσείου της Ακρόπολης.
- Εκπαιδευτική επίσκεψη στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, ώστε τα παιδιά να αντικρίσουν από κοντά το μαρμάρινο αντίγραφο του πρωτότυπου χρυσελεφάντινου αγάλματος της Θεάς Αθηνάς Παρθένου.

Βιβλιογραφία

Αμαραντίδου, Κ. (χ.η.). *Η εφημερίδα των Μικρών Συντακτών»: Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα για τη διδασκαλία των κειμενικών ειδών στον Όμιλο για τον «Κριτικό Γραμματισμό» του Πρότυπου Πειραματικού Δημοτικού Σχολείου Φλώρινας*. Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου ΠΠΣ Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης.

Βικιπαίδεια (2014). *Πανδώρα*. Ανακτήθηκε στις 16/3/2015, από τη διεύθυνση: <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CF%8E%CF%81%CE%B>

Βικιπαίδεια (2015). *Χρυσελεφάντινο Άγαλμα της Αθηνάς*. Ανακτήθηκε στις 12/3/2015, από τη διεύθυνση:

http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A7%CF%81%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%86%CE%AC%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BD%CE%BF_%CE%AC%CE%B3%CE%B1%CE%B5%CE%BC%CE%B1_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%91%CE%B8%CE%B7%CE%BD%CE%AC%CF%82

Καραβόλτσου, Α. (2010). *Ο Ρόλος της μη Κατευθυντικής Μάθησης στο Εκπαιδευτικό Δράμα*. 5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να Μαθαίνω» (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.).

Μανδηλάρας, Φ. (2011). *Το Κουτί της Πανδώρας*. Η Πρώτη μου Μυθολογία. Εκδόσεις: Παπαδόπουλος.

Νάκου, Α. (χ.η.). *Δημιουργία Εφημερίδας στο Νηπιαγωγείο*. Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση.

Ο Προμηθέας, η Πανδώρα, ο Δευκαλίωνας και η Πύρρα (Ενότητα 1: Η Δημιουργία του Κόσμου – Μέρος Α': Μυθολογία). Βιβλίο Μαθητή: Ιστορία Γ' Τάξης Δημοτικού.

Τζιγκουνάκη, Α. (2011). *Το Ημερολόγιο ενός Αρχαιολόγου*. Αρχαιολογικό Μουσείο Ηγουμενίτσας: Ηγουμενίτσα

Τριανταφυλλοπούλου, Ε. & Ελένη Ε., (χ.η.). *Το Εκπαιδευτικό Θέατρο στο Νηπιαγωγείο και το Δημοτικό*. Εκδόσεις: Πατάκη, Αθήνα.